

Սուրի և Սամի արկածները: Գլուխ տասնվեցերորդ. ՇՇՈԼԿՆԵՐ ԳԵՏԻ ՎՐԱ

Երբ Սուրն ու Սամը տուն վերադարձան, մորաքույր Մարթան անմիջապես սկսեց հանդիմանությունների տարափ տեղալ նրանց գլխին, որ հաց ու ջուր մոռացած՝ առավոտից մինչև իրիկուն կորչում են սատանան գիտի թե ուր, որ առանց հարցնելու անում են այն, ինչ խելքներին փչում է, և որ այդ բոլորը հերիք չի, այս խեղճ երեխին (այսինքն Մանուշին) մենակ են թողնում տանը, իսկ իրենք գլուխներն առած գնում են, ուր սրտներն ուզում է:

Մորաքույր Մարթան, որ բնավորությամբ հանգիստ էր ու լռակյաց, այժմ գնդացրի պես պտպտում էր առանց հանգստանալու:

– Դուք մենակ ձեր մասին եք մտածում: Ուր ասես քարշ եք գալիս, բայց մի անգամ էս երեխին հետներդ չեք տանում, որ սիրտը մի քիչ բացվի: Եթե էդպես երկար շարունակվի, ես նամակով հորդ իմաց կտամ, թող գա ձեզ տանի:

Կարծես դիտմամբ կրակի վրա նավթ լցնելու համար, Մանուշն էլ մյուս կողմից լացակումած վրա տվեց.

– Ես դեռ իսկի անտառ չեմ գնացել, մորաքույր... Բայց իրենք միշտ գնում են ու ինձ մի անգամ էլ չեն ուզում հետները տանեն:

– Ո՞վ է ամեն անգամ գնում, – խոժոռադեմ հարցրեց Սուրը:

– Դու, Սամը:

– Ստում ես, մենք մի անգամ ենք գնացել միայն, չէ՞, Սամ:

– Չէ, գնում եք, ես գիտեմ, գնում եք, – վրա տվեց Մանուշը:

– Լավ ենք անում:

– Դե որ այդպես է, ես ոգնուն ու Դեղնամագիկին չեմ նայի: Էլի կասեք, չէ՞, կերակրեմ նրանց: Չեմ կերակրի, թող սատկեն:

– Իսկ դու մի սկսիր, իմացա՞ր, – սպառնազին մռթմռթաց Սուրը՝ բռունցքը սեղմելով:

– Մի էդ աննամուսին նայեք, է՛, – վրդովված փնջացրեց տատը, – Էստեղ են ասել, որ գորտի երեսին թքեցին, իսկ նա թե՛ անձրև ա գալի: Տո բա ձեր երեսին իսկի մեռն չկա՞:

Եվ այսպես մորաքրոջ գնդացրի ճարճատյունին իսկույն հաջորդեց տատի

որոտաձայն ծանր հրետանին ու հետո ամեն ինչ կամաց-կամաց խաղաղվեց
և կյանքը նորից սկսեց իր սովորական հունով ընթանալ:

Մորաքրոջ ու տատի բարկությունը մեղմելու համար տղաները խոստացան
սրանից հետո տեղ գնալիս Մանուշին էլ հետները տանել, ապա իրենց
առջև դրված կաթնապուրը ագահաբար խփշտելուց հետո գնացին քնելու:

Քնե՛լ... բայց ինչպես նրանք կարող էին քնել, երբ պատից կախված
երկար շղթայով ժամացույցն իր խուլ տկտկոցներով շարունակ
հիշեցնում էր, որ մի ժամ հետո, այնտեղ, գետափին սպասելու են
իրենց ընկերները:

Մանուշը, որ վերջերս էր տղաների սենյակը տեղափոխվել, հակառակի
պես անընդհատ շարժվում էր անկողնում և անտեղի հարցեր տալիս:

– Սուր, ա՛յ Սուր... Իսկ անտառում սուկն շատ կա՞:

Լռություն:

– Սամ, ա՛յ Սամ... Որ մի անգամ ինձ էլ անտառ տանեք, ինչ ասեք
կանեմ: Ամեն օր ոգնուն ու Դեղնամազիկին հաց ու ջուրը ես կտամ,
մողեսների համար ճանճեր կբռնեմ:

Տղաները համառորեն շարունակում էին լուռ մնալ: Դեռ ավելին, նրանք
վերմակները գլխներին քաշած, դիտավորյալ ֆսֆսացնում էին, ցույց
տալու համար, որ իրենք վաղուց քնած են: Իսկ ժամացույցը, նրանց
գլխավերևում կախված ժամացույցը շարունակ...

– Տիկ-տա՛կ, տիկ-տա՛կ:

...Սուրը հանկարծ զգաց, որ մեկը կամաց բոթում է իրեն:

– Ի՞նչ ես քնում: Ժամանակն է, վեր կաց, – շշնջաց Սամը: Սուրը
բացեց աչքերը ու նայեց ժամացույցին:

– Դեռ շատ ժամանակ կա:

– Ոչ մի շատ... Շուտ արա, քանի բոլորը քնած են: Բայց արդյո՞ք
բոլորն էին քնած:

Մանուշը դեռ նոր էր քնել, երբ հանկարծ նրա ականջին հասավ տղաների
խոսակցությունը:

– Սամ, եթե այս բոլորից հետո մորաքույրս իմանա՞... Ավելի լավ է արի
մեր գնալու մասին մի թղթի վրա գրենք ու թողնենք, թե չէ նրանք ման
կգան:

– Գրել հարկավոր չի: Մորաքույր Մարթան առավոտը շուտ է գործի
գնում: Նա կկարծի քնած ենք ու կգնա: Իսկ մինչև նրա աշխատանքից
զալը մենք արդեն վերադարձած կլինենք: Դե վեր կաց: Լապտերի մեջ
դեռ նավթ էլ պիտի լցնենք, շտապիր:

– Լապտե՞րն էլ պետք է վերցնենք:

- Բա ինչ: Գիշերով ճանապարհ ես ընկնում ու առանց լապտերի՞:
- Ախր նավթի ամանը ցախատնում է ու դժվար է հանել, Սամ: Եվ հետո ինչ մի լապտեր է, որ հետներս տանենք: Բուրբուրովին ժանգոտված է, ծռմռված:
- Ծռմռված է, բայց ծակ չի: Եթե ուզում ես իմանալ, իսկական ճանապարհորդները միշտ էլ Էդպիսի հնացած լապտերներով են ճանապարհ ընկել:
- Տղաները զգուշ ցած իջան մահճակալներից և սկսեցին անաղմուկ հագնվել:
- Այ թե հետաքրքիր կլինի, – ոգևորված ասաց Սամը, – պատկերացնո՞ւմ ես, նավակը լողում է գետի վրայով, իսկ լապտերը լուսավորում է մեր ճանապարհը: Ես արշավի մասին դու հետո կգրես, չէ՞, Սուր: Անպատճառ կգրես, որ մեր դպրոցի տղաներն իմանան, թե ինչպես ենք անց կացրել ամառը:
- «Այ թե ինչ... Ուրեմն նրանք արշավի են դուրս գալիս, – վերմակի տակից շարունակ ծկրակելով մտածում էր Մանուշը, – իսկ տեսնես ո՞ր են գնում այս մութ ժամանակ, հետաքրքիր է...»:
- ...Գիշեր է:
- Աստղազարդ երկնքում հանդարտ լողում է մեծ ու կլոր լուսինը: Ամաչկոտ հարսի նման նա մերթ թաքնվում է թափանցիկ ամպերի նուրբ շղարշի ետևը, մերթ դուրս գալով այնտեղից, ամոթխած ժպիտով շարունակում իր ուղին:
- Ցածում հանդիսավոր լռություն է տիրում:
- Խաղաղվել է գյուղը: Լռել են մարդիկ: Ամբողջ բնությունը թաղվել է իր անմեկնելի խոհերի մեջ: Մեղմ քամին էլ, ասես վախեցած, այնպես զգուշ է անցնում ծառերի խիտ տերևների արանքից, որ հանկարծ ամենափոքրիկ խշշոցն անգամ չխախտի բնության այդ վեհ ու իմաստուն լռությունը: Բայց հեռվում, գետափին ցատկոտող անքուն գորտերն են միայն, որ անտարբեր ամեն ինչին, շարունակում են իրենց գիշերային շատախոսությունը.
- Կը՛ռռռ, կը՛ռռռ, կը՛ռռռ...
- Եռպ, եռպ, եռպ...
- ...Դռան խուլ ճոռոց լսվեց: Վառված լապտերը ձեռքներին տղաները զգուշ դուրս ելան բակից և արագ քայլեցին գետափ տանող ճանապարհով: Նրանք դեռ մի քսան քայլ չէին արել, երբ թեթև ոտնաձայներ լսելով կանգ առան: Ա՛յ, քեզ փորձանք... .
- Նրանց ետևից գողեգող քայլերով գալիս էր Մանուշը՝ գզգզված

խոսողները գլխի վրա ցցված:

– Մանուշ, – զարմացած առաջ գնաց Սամը:

Մանուշը վարանած կանգ առավ:

– Ինչի՞ ես վեր կացել:

– Դուք գնում եք, դրա համար:

– Մենք ոչ մի տեղ չենք գնում: Ե՛տ դարձիր, լսո՞ւմ ես, – խեղդված ձայնով վրա պրծավ Սուրը:

– Չեմ... ես էլ եմ գալիս:

– Ախր, ո՞ւր ենք գնում, որ գալիս ես:

– Պա՛հ... Ինչի չգիտեմ, ուր եք գնում: Նավակով արշավի եք գնում: Լապտերն էլ գիտեմ ինչի եք հետներդ վերցրել: Ես ամեն ինչ գիտեմ...

– Գիտե՞ս... Որտեղից գիտես:

– Լսեցի, ամեն ինչ լսեցի: Դուք կարծում էիք քնել եմ, բայց քնած ժամանակ ես ամեն ինչ լսեցի:

Սամն այստեղ մի այնպիսի հուսահատ հայացքով նայեց Սուրին, կարծես ցանկանում էր ասել՝ «Այ թե խրվեցիք... Ի՞նչ անել, ինչպե՞ս ազատվել սրանից»:

– Հասկացիր, Մանուշ, – մի փոքր լռութունից հետո աղերսագին ասաց Սուրը, – ճիշտ է, դու ամեն ինչ լսել ես, բայց մենք բոլորովին էլ արշավի չենք գնում:

– Սուրը ճիշտ է ասում: Մենք հիմա Էնպիսի տեղ ենք գնում, որ քեզ չենք կարող մեզ հետ տանել: Հասկանո՞ւմ ես: Այ, Էստեղից շատ հեռու մի մուկ ու սարսափելի քարայր կա: Էդ քարայրի մեջ էլ ինչքան ասես կարիճներ ու օձեր կան...

– Խաբում ես:

– Ճիշտ եմ ասում:

– Ինչ անեմ, գալիս եմ, – ոտքերը գետին զարկելով համառեց Մանուշը:

– Ախր, Էդ օձերը թուլակոր ես, որ կծեցին, պրծավ...

– Իսկ ձեզ ո՞նց չեն կծում:

Տղաներն ամեն կերպ աշխատում էին համոզել նրան, որ ետ դառնա, բայց իզուր... Ո՛չ Սամի երևակայությամբ հորինած օձերն ու կարիճները և ո՛չ էլ Սուրի խնդրանքներն ու սպառնալիքները չազդեցին Մանուշի վրա:

– Այ, եթե ինձ չտանեք, ես հենց հիմա ձայն կտամ տատիկին ու մորաքույրին և դուք կտեսնեք ձեր օրը:

Մանուշի այս կործանիչ սպառնալիքը միանգամից թևաթափ արեց մեր երկու ճանապարհորդներին: Նրանք նախ նայեցին իրար, ինչ-որ գաղտնի

բան փսփսացին միմյանց ականջի և հետո Սուրը քրոջն ասաց.

– Դե լավ... Բայց տես, հա, որ ճամփին հանկարծ սկսեցիր նվնվալ, պրծալ:

Եվ նրանք երեքով լուռ շարունակեցին իրենց ճանապարհը:

Գետափին, թաքստոցի մոտ, արդեն սպասում էին Սահակն ու Թլոն: Մոտեցողների ձեռքի վառված լապտերը տեսնելով, նրանք ուրախ առաջ եկան:

– Լապտե՞ր: Այ թե բան եք մտածել, հա՛, – հրճվալից բացականչեց Սահակը: Իսկ Թլոն Սամին մի կողմ տարավ և ցույց տալով Մանուշին, սրտնեղած հարցրեց.

– Բա սրան ինչի՞ եք հետներդ քարշ տվել:

Սամը պատմեց նրան քիչ առաջ տեղի ունեցածը: Թլոն ուսերը վեր քաշեց:

Սահակն ու Թլոն նավակն արդեն դուրս էին քաշել քողարկող ճյուղերի տակից: Այնպես որ մեր գիշերային ճանապարհորդները, առանց ավելորդ ժամանակ կորցնելու, իսկույն գրավեցին իրենց տեղերը: Թլոն ամբողջ ուժով նավակը գետի խորքը հրեց, ճարպիկ ուսյուկով թռավ մեջը և մեր արշավախումբն սկսեց լողալ դեպի Հառաչանքի քարայրը:

Լուսնի արծաթագույն շողերը ցուցնալով խաղում էին մեղմ քամուց թրթռացող մանրիկ կոհակների վրա: Գետափի աջակողմյան ծառերի ստվերները, տարօրինակ ձևեր ընդունելով, դանդաղ ետ էին սահում: Թիակների ճողփյուկներից առաջացած ջրի մանրիկ շիթերը մերթ ընդ մերթ ցողում էին փոքրիկ ճանապարհորդների հիացմունքից փայլող երեսները:

Տղաների անհանգիստ շարժումներից նավակն անընդհատ օրորվում էր: Նավակի կենտրոնում կուչ եկած Մանուշը շարունակ բղավում էր.

– Կամաց, տղաներ... Վա՛յ, մի շարժվեք, թե չէ շուռ կգանք: Վա՛յ...

– Էլի վայ-վույդ սկսեցի՞ր, – բարկացած ասաց Սուրը և սկսեց ավելի ուժգին թիավարել:

Գիշերվա խաղաղ անդորրության մեջ լսվում էին թիակների համաչափ ճողփյուկները: Լապտերի աղոտ լույսի տակ նավակը գետի հոսանքով առաջ էր շարժվում: Սամը հպարտ կեցվածքով կանգնել էր նավակի առաջամասում և կոտրված անապակի հեռադիտակն աչքերին, փորձված նավապետի նման հրամաններ էր արձակում.

– Ուժեղ թափով առաջ: Լուսարձակները պահել նավի ուղղութայամբ...

Նավի վրայի միակ լուսարձակը ծռմռված լապտերն էր, որն ակամայից Սահակը իսկույն վեր ցցեց:

– Պահել այդպես:

Այդ պահին, նավակի քթի առջև, ջրից ինչ-որ բան դուրս շարտվեց և նորից չրմփոցով ընկավ ջուրը:

– Վա՛յ, – ցնցվեց Մանուշը:

– Ձուկ էր, ձուկ, – պատասխանեց Թլոն:

– Ձո՞ւկ... Բա նրանք մինչև հիմա ինչո՞ւ են արթուն մնացել:

Եվ այսպես, բավականին ժամանակ էր, ինչ լողում էին նրանք գետի հոսանքով ներքև: Մանուշն արդեն ընտելացել էր նավակի տարուբերվելուն և առաջվա նման ամեն մի փոքրիկ բանից վեր չէր թռչում: Մինչև քարայր շատ քիչ ճանապարհ էր մնացել:

Ահա և գետափի աջ կողմում սևին տվող հսկա ուռենիների այն շարքը, որոնց բարալիկ ու երկար ճյուղերը կախվել ու հեզորեն օրորվում էին ջրերի վրա: Այստեղից գետը թեքվում էր դեպի աջ, որտեղից հարյուր, հարյուր հիսուն քայլ այն կողմ, հենց ուղիղ գետի ափին, գտնվում էր Հառաչանքի քարայրը: Մյուս ափին փռվել էր հարևան գյուղը, որտեղից աղոտ կերպով հատուկենտ փայլփլում էին էլեկտրական լույսերը:

Քարայր հասնելու միտքը անսահման հուզմունքով էր լցրել մեր երկու հերոսների սրտերը: Ահա կանցնեն գետի վրա կախված ուռենիների տակից, կթեքվեն դեպի աջ և Հառաչանքի քարայրն իր մուկ ու խորհրդավոր միջանցքներով կհայտնվի նրանց առջև: Մեր հերոսները երբեք չեն մոռանա այս գիշերային նավարկությունը՝ հանդարտ հոսող արծաթափայլ գետի վրա: Չեն մոռանա գյուղն ու իրենց բոլոր ընկերներին, որ առանց նրանց հազիվ թե այսքան հետաքրքիր անցնեին ժամերը: Այս մտքերով տարված, նրանք դեռ չէին անցել կամարածն ճյուղերի տակից, երբ հեռվից ինչ-որ ձայներ հասան Սամի ականջին:

Մեր «նավապետը» անհանգիստ շարժումով առաջ ձգվեց, լարեց ուշադրությունը և հանկարծ հազիվ լսելի ձայնով ասաց.

– Ս-ս-ս՛... Սպասեք, հլա մի շարժեք թիակները: Լսո՞ւմ եք...

Նրա այս անսպասելի զգուշացման մեջ բոլորն անհանգիստ տազնապ զգացին: Նրանք շունչները պահած ականջ դրին:

– Լսեցի՞ք, – նորից կրկնեց Սամը: Տղաները գլխով հավանության նշան արեցին:

– Նավակը կամաց մոտեցրեք ափին, տեսնենք ովքեր են:

– Սպասեք, տղերք, – շշուկով ասաց Սահակը, – ես ինքս առանց թիավարելու:

Այդ ասելով նա իսկույն ամբողջ հասակով մեկ կանգնեց նավակի մեջ, բռնեց իրենց գլխավերևը կախված ճյուղերից և ամբողջ ուժով ձգեց

իրեն: Նավակն արագ ու անձայն սահեց և խուլ թփոցով դիպավ ափին: Գիշերային խորհրդավոր լռության մեջ պարզ ու որոշակի լսվեցին հետևյալ խոսքերը:

– Էս չորս բիդոն մեղրը որ ռադ անենք, նոր խիղճս կթեթևանա: Էդ շան որդի Գևոն շրջվեստրոնից մարդիկ է կանչել, որ գործը պարզեն:

– Ոնց չէ... Ամա թե ժամանակին փախցրիր, հա՛, – ցածրաձայն խոսեց մյուսը, – թե չէ որ տանդ մեջ բռնել էին ինչ է, էս անարատ մեղրի փոխարեն պնչներիցդ դառն ծուխ էին հանելու...

– Ո՞ւմ, ի՞նձ... Հա՛, հա՛, հա՛, – հռչակեց առաջին խոսողը, – հիմի Էդ բիդոնները մի քարայրի մեջը տանենք, որ մարդ-մուրդ չտեսնի, նոր էն ժամանակ սեն ու սպիտակը թող ջոկեն... Ինձ Հանեսանց Սմբատ կասեն:

Սմբա՛տ...

Այս անունը ռումբի պայթյունի նման ցնցեց բոլորին: Պապանձված տղաների ուղեղներում սկսեցին չարագուշակ մտքեր պտտվել: Ի՞նչ գործ ունի Սմբատն այս ժամին քարայրի մոտ... Կամ թե ի՞նչ մեղրի բիդոններ են, որ նրանք ցանկանում են թաքցնել մարդկանց աչքերից: Հանկարծ նրանց ակաջներում դժժաց Շավարշի պատմությունը, և...

– Հարկավոր է Շավարշի հորը իմաց տալ, տղերք, – անհանգիստ ասաց Սահակը:

– Չէ, մինչև մեր գյուղը հասնենք, ուշ կլինի, – շշնջաց Թլոն և ապա փոքր-ինչ մտածելուց հետո ուրախ ասաց, – Ես գտա... Ինչի մեկ էլ մեր գյուղը գնանք, հրեն հարևան գյուղը քթերիս տակն է: Դե, Ես թռա...

– Սպասիր, Թլո, Ես էլ եմ գալիս, – մեջ ընկավ Սուրը:

– Դե լավ, գնացեք, իսկ մենք կհետևենք նրանց մինչև ձեր գալը: Մենակ թե Էնպես անցեք մյուս ափը, որ ձեզ չտեսնեն, – ավելացրեց Սամը և արագ հանգցնելով առանց այն էլ հոգեվարք ապրող լապտերը, Սահակի ու Մանուշի հետ ափ դուրս եկավ:

Թլոն ու Սուրը զգուշ շարժեցին թիակները և նավակն անաղմուկ լողաց դեպի մյուս ափը:

Մանուշը, չհասկանալով թե բանն ինչու՞մն է, սարսափած հարցրեց.

– Ի՞նչ է պատահել, Սամ... Ո՞ւր գնացին նրանք:

– Ս-ս-ս... Հետո, հետո Ես քեզ ամեն ինչ կպատմեմ: Իսկ հիմա ոչ մի ձայն, իմացա՞ր:

Նրանք զգուշ, խուսափելով ծառերի ճյուղերին կպչելուց, ափի երկայնքով շարժվեցին դեպի քարայրը: Սահակը, որ առաջնորդում էր Սամին ու Մանուշին, հանկարծ կանգնեց և ճյուղերի միջից մատնացույց արեց քարայրի առջև շարժվող ստվերները:

– Շուտ արա, – նորից լսվեց Սմբատի ձայնը, – էս մեկն էլ ներս տանենք, հրես ուր որ է Մուշեղը կգա:

Հեռվում, լուսնյակի լույսի տակ փայլեց վերջին բիդոնը, որն իսկույն անհետացավ քարայրի մութ խռռչում:

«Մուշեղ...», – կրկնեց մտքում Սամը: Այդ անունը, չգիտես ինչու, ծանոթ թվաց իրեն: Նա ինչ-որ տեղ լսած պետք է լիներ այդ անունը, բայց որտեղ... Սպասիր, սպասիր... Նա հիշեց գևացքը... Վագոնի կեսգիշերվա խոսակցությունը, միոտանուն... նրա խոսակցին՝ Մուշեղին: Դե, իհարկե, այդ նա պետք է լինի: Ահա թե ինչ դավադրության էին պատրաստվում նրանք այն ժամանակ: Հիշեց՝ և սարսափախառն մի զգացում անցավ նրա սրտով:

Դանդաղ անցնում էին սպասումի տանջալից րոպեները:

Եղանակը սկսել էր ցրտել: Մանուշը կծկված, քիպ կպել էր տղաներին և չէր համարձակվում մի ծպտուն հանել: Սամը չէր հիշում, թե որքան ժամանակ էր անցել, երբ հանկարծ քարայրի առջևից լսվեց Սմբատի ձայնը.

– Շո՛ւտ արա, հրեն Մուշեղը եկավ...

Երեխաները նայեցին դեպի գետը և թևաթափ եղած թռչունների նման նստեցին խոտերի վրա:

Մյուս փից, դեպի նրանց էին լողում մարդկային երկու մութ սովերներ:

– Ամեն ինչ կորավ... – հուսահատ հառաչեց Սամը, – մինչև մերոնք հասնեն, նրանք արդեն կտանեն բիդոնները:

– Ճիշտ է, կտանեն... Բա ինչ անենք, հը՞: Ախր, մերոնք էս ինչի՞ են ուշանում, է՛, ինչի՞ են ուշանում, – հուզմունքից մատները կոտրատելով ասաց Սահակը:

– Արի բղավենք: Մեր ձենից նրանք կփախչեն, իսկ բիդոնները կման քարայրում:

– Հո չես գժվել: Մի քիչ էլ սպասենք, գուցե մերոնք հասնեն:

Մինչև թփերի մեջ կուլչ եկած մեր փոքրիկ հերոսները մի ելք կգտնեն, նրանք արդեն լողալով մոտեցան փին և հանկարծ...

Քարայրի մոտ անհասկանալի իրարանցում ընկավ: Ափ իջած երկու անհայտ մարդիկ ձեռքները արագ գրպանները տարան և...

– Չշարժվեք:

Նույն պահին փին կանգնած նավակից ձայներ լսվեցին.

– Սահա՛կ, Մանո՛ւշ, Սա-ա՛մ...

Գլուխ տասնյոթերորդ. ՀԱՌԱՉԱՆՔԻ ՔԱՐԱՅԻՆ